

CAHİLİYE VE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ UYGULAMALARIYLA NİKÂH

Adnan DEMİRCAN*

Özet:

Cahiliye dönemi Arap ailesini meydana getiren nikâh şekliyle İslam'ın kabul ettiği nikâh arasında, bazı uygulamaların kaldırılması ve yeni bazı uygulamaların getirilmesi suretiyle farklılıklar bulunmaktadır. Cahiliye Arapları arasında yaygın olan nikâh şekli maruf ölçülere göre kızın istenmesi, velinin evlendirmesi ve mehir ödenerek, şahitler huzurunda kıyılan nikâhtır. Gerçekleştirilen akit, ticarî bir akde benzer. Bu nikâh, İslam döneminde kıyılan nikâhla hemen hemen aynıdır. Aradaki en önemli fark, Cahiliye döneminde genellikle velinin aldığı mehrin İslam döneminde kadının bir hakkı olarak görülmesidir.

Cahiliyede mevcut olup İslam'ın kaldırdığı bazı nikâh uygulamaları vardır. Kaynaklarımızda Cahiliye nikâhları arasında zikredilen ancak Cahiliyedeki genel uygulamaya aykırı olan ve İslam'a göre zina olarak değerlendirilen bazı nikâh çeşitlerinden de söz edilir.

Cahiliyede mevcut olup Hz. Peygamber döneminde kaldırılan nikâh çeşitlerine baktığımızda bu tür evlilik şekillerinin kaldırılmasıyla önemli toplumsal dönüşümlerin hedeflendiği gözlenmektedir.

Arap toplumunda tahakküme dayanan, kadının ve akrabalarının itibarının zedelenmesine sebep olan nikâh çeşitleri yasaklanmıştır. Bunların bir kısmı esasen zina idi ve Arapların tamamı tarafından kabul edilmiyordu. Çünkü yasaklanan nikâhlar bütün kabileler arasında mevcut değildi. Öte yandan varlığına işaret edilen uygulamaların yaygınlığı da bölgelere ve kabilelere göre farklılık arz etmekteydi.

Arapların evliliklerinde kadının sosyal konumuna uygun olarak çeşitli mağduriyetlere maruz kaldığı malumdur. Üvey anneyle nikâh, takas nikâhı ve kişinin iki kız kardeşi aynı zamanda nikâhı altında bulundurması şeklindeki evlilik uygulamalarının hepsinde ortaya

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

çıkan ihtilaflarda kadınların mağdur olduğu muhakkaktır. Bunların yasaklanmasıyla kadınların mağduriyeti ortadan kaldırılmıştır.

Cahiliye döneminde uygulandığı zikredilen bazı nikâh çeşitleri, toplum nezdinde bir erkekle bir kadının birlikte yaşamasını meşrulaştıran beraberliklerdir. İslam, bunların bazılarını kabul etmiş, bazılarını tadil etmiş, bir kısmını ise reddetmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nikâh, Evlilik, Cahiliye, Asr-ı Saadet.

Marriage Contracts and Their Applications in both the Jahiliyya and Islamic Era

Abstract:

There are differences in marriages between Islamic marriage contracts and Jahiliyya Era marriage contracts. Islam abolished certain applications of marriage contracts of Jahiliyya and added certain new applications to marriages. The marriages at Jahiliyya had the following conditions: Girl is asked for the marriage with his father's consent, a dowry (mehr) to be decided, and the presence of witnesses. It was similar to a commercial act, and it was almost identical with an Islamic marriage contract.

The biggest difference between them was the status of the dowry; at Jahiliyya era, the guardian (wali) of the girl / woman had the right to get the dowry, but in Islamic era, the dowry was girls' right.

We also see the abolishment of some Jahiliyya marriage contracts. When we examine our sources, we see that there were marriages that were considered as Jahiliyya era marriage but in fact they are different than those people's applications, and also Islam considered them as fornication (zina).

When we look at the Jahiliyya marriages that were abolished by Islam, we notice that Islam targeted important social changes by abolishing certain marriages of that time.

Marriages that depending on the hegemony of the Arab society of the time, and the marriages that were harming the dignity of the relatives were banned. In fact, some of them were zina in nature, (fornication) and were not even been accepted by the whole Arabs of the time, and some types were not common among all tribes, and they were showing changes depending on the region and tribes.

Depending on the social status of the woman, they used to be subjected to some injustices. In all those marriages, like marriage with step-mother, or marrying with two sisters at the same time, it is obvious that injustices were obvious. By banning of these kinds of marriages, injustices were cleared.

Some marriages in Jahiliyya were marriages that legalize of being together of a man and a woman. Islam accepted some of them, or replaced some of them with new regulations or rejected and banned some of them.

Key Words: Marriage Contract, Marriage, Jahiliyya, Asr-ı Saadet (Golden age of Islam).

Giriş

Cahiliye döneminde ailenin kuruluşunu gerçekleştirmeye imkân veren nikâh şekliyle İslam'ın kabul ettiği nikâh arasında birçok benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da mevcuttur. Bu makalemizde Cahiliye dönemi nikâh uygulamaları ile Hz. Peygamber dönemi uygulamaları arasında karşılaştırma yapılacaktır. Ancak nikâh uygulamalarından biri olan çok kadınla evlilik konusu ele alınmamıştır.¹

Cahiliye döneminde uygulandığı zikredilen bazı nikâh çeşitleri, toplum nezdinde bir erkekle bir kadının aile kurarak birlikte yaşamalarını meşrulaştıran beraberliklerdir. İslam, bunların bazılarını kabul etmiş, bazılarını tadil etmiş, bir kısmını ise reddetmiştir. Cahiliyede mevcut olduğu ifade edilen bazı nikâh çeşitleri ise o dönemde herkes tarafından muteber kabul edilen nikâhlar olmayıp daha çok cariyelerle kurulan beraberlikleri ifade etmektedir. İslam, nesebin korunarak insan neslinin sağlıklı bir şekilde devamına aykırı olan bu uygulamaları da kaldırmıştır.

Kaynaklarımızda özellikle yakın Cahiliye dönemine ait, genellikle Mekke ve Yesrib şehirleriyle bu şehirlerin civarında yaşayan bedevîlere ait bilgiler bulmak mümkündür. Hicâz dışındaki bölgelerde yaşayan, özellikle Yemenli Araplarla vahyin nüzul döneminden asırlar önce yaşamış olan Araplar hakkında daha az bilgiye sahibiz. Bu sebeple burada delil olarak kullanacağımız rivayetlerin ve bunlara dayalı olarak yapacağımız çözümlerinin bir kısmını Arapların tamamına teşmil edecek şekilde genellemek sınırlı olabilir.²

A- Nikâhın Gerçekleşebilmesi İçin Gerekli Koşullar

Geçmişten günümüze nikâh, evliliğe mani durumları olmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını paylaşabilmelerinin sosyal ve hukukî meşruiyeti için olmazsa olmaz koşuldur. Ancak erkek ve kadının nikâh için engelini olmaması gerekir. Zira bazı erkekler ve kadınlar sahip oldukları sürekli ya da geçici engellerden dolayı birbirleriyle evlenemezler.

1. Akrabalık ilişkisi sebebiyle nikâhlanılması yasak olanlar

Nikâh yasağını gerektiren durumlardan biri evlenecek kişilerin akrabalıklarıdır. Cahiliye döneminde olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de aralarında kan bağıyla yakınlık olanların bir kısmının evlenmesi yasaktır. Esas itibarıyla iki dönemdeki uygulama arasında fark yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de nikâhlanılması yasak olanlar şöyle sıralanmaktadır: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşle-

1 Çok kadınla evlilik hakkında geniş bilgi için bk. Demircan, Adnan, “Câhiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik”, *İSTEM: İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi*, Yıl: 1, sy. 2, Konya 2003, s. 9-32.

2 Bk. Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târihi 'l-Arab Kable'l-İslâm*, 2. Basım, 1413/1993, V, 526-527.

riniz, karılarının anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”³

Bu ayete göre aşağıdaki akrabalık ilişkileri evlilik yasağı oluşturmaktadır:

a) Kan bağı sebebiyle nikâhlanması yasak olanlar: Anneler, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları.

Araplar arasında kişinin kızıyla evliliği yasak olmakla birlikte Mecusiliğe giren Hâcib b. Zürâre'nin böyle bir evlilik yaptığı nakledilir.⁴ Mecusilerde erkek annesi, kızı ya da kız kardeşiyle evlenebiliyordu.⁵

b) Evlilik ilişkisi sebebiyle nikâhlanması yasak olanlar: Karıların anneleri, kendileriyle zifafa girilen karılardan olan üvey kızlar, öz oğulların karıları, iki kız kardeşin aynı anda nikâh altında tutulması.

c) Süt akrabalığı sebebiyle nikâhlanması yasak olanlar: Sütanneleri, sütkız kardeşleri.

Süt akrabalığı, kana bağlı bir akrabalık olmadığı hâlde hem Cahiliye döneminde hem de İslam döneminde nikâh yasağı oluşturmuştur. Hz. Peygamber, “Soy sebebiyle (nikâhlanması) haram olanlar süt sebebiyle de haramdır.”⁶ buyurur.

Yukarıdaki ayette geçmeyen bir yasak ise Allah Resûlü'nün eşleriyle evlenme yasağıdır. Zira onlar müminlerin anneleridir. Yüce Allah, “Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat sizi kırmaktan çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah Resûlü'ne rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhmanız asla helal değildir. Çünkü bu, Allah katında büyük bir günahtır.”⁷ buyurur.

2. Akrabalık ilişkisi olduğu hâlde nikâhlanması helal olanlar

Hem Cahiliyede hem de İslam döneminde aralarında kan bağı olduğu hâlde amca

3 Nisâ, 4/23.

4 el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr (671/1273), *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an* (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1427/2006, VI, 172.

5 Bk. Kara, Cahid, *İslâm Coğrafyasında Mecûsiler (Emevîler'in Sonuna Kadar)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 23, 200.

6 İbn Mâce, Nikâh, 34.

7 Ahzâb, 33/53. Ayetin tefsiri için bk. Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'an*, 33.

çocukları, dayı çocukları, hala çocukları ve teyze çocukları gibi akrabalar arasında nikâh engeli yoktur.

Cahiliyede kişi, amcaızıyla evlenme hususunda öncelikli hak sahibidir. Kadın, rıza göstermese de amcaoğluluyla evlendirilir. Başkasıyla evlendirilecekse amcaoğlunun rızasını almak gerekir.⁸ Hz. Peygamber döneminde de amca çocuklarının evliliği yaygın olarak devam etmiş olmakla birlikte tarafların beyanları esas alınmış; zorla evlilik, gay-rimeşru kabul edilmiştir.

3. Nikâh için geçici engeller

Ebedî yasak sebebi olan akrabalık, evlilik ya da sütkardeşliğinden kaynaklanan engeller dışında nikâh için kadının geçici bazı engelleri de vardır.

a) Bunlardan biri kadının evli olmasıdır. Evli olan kadına talip olunmaz. Evli kadınla nikâh kıyılmışsa bu nikâh batıldır; zina sayılır.⁹ Bu uygulama, Cahiliyede de böyledir.

b) Kadının üç talakla boşanmış olması, eski kocası tarafından tekrar nikâhlanmasına engeldir. Bu uygulama Cahiliye döneminde Mekke’de mevcuttu. Üç talakla boşanmış kadınla tekrar evlenebilmek için hülle yapanlar olurdu. Şekli bir evlilik olan hülle yasaklanmıştır.¹⁰ Hüllemin Cahiliye döneminde de makbul bir yöntem olmadığı söylenebilir. Zira kurala karşı hile amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

İslam, üç talakla boşama uygulamasını devam ettirmiştir. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar, Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir. Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.”¹¹

Ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle bir olaydan söz edilir: Cahiliye döneminde bir adam karısını boşayıp iddeti bitmeden ona dönmek isterse bin talakla dahi boşasa karısına dönebilirdi. (O zaman) adamın biri (zulmetmek kastıyla) karısını boşadı, iddetinin

8 Cevâd Ali, V, 530.

9 Saîd b. el-Müseyyeb, “Kadınlardan muhsana olanlar, kocası olan evli kadınlardır. Bunlarla da evlenmek caiz değildir. Evlenince nikâh batıldır, zina sayılır. Zinayı ise Allah haram kılmıştır.” der (Mâlik b. Enes, Nikâh, 17).

10 Tirmizî, Nikâh, 28; İbn Mâce, Nikâh, 33; Nesâî, Zîne, 25.

11 Bakara, 2/229-230.

bitmesi yaklaşınca ona döndü. Sonra tekrar boşadı. Sonra da dedi ki: “Vallahi bana dön-
mene engel olacağım. İddetinin bitmesi yaklaşınca seni tekrar boşamakla iddetin uzayıp
gideceğinden başka kocayla da evlenemeyeceksin.” Bunun üzerine yüce Allah şu ayeti
indirdi: “(Dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya
da güzellikle bırakmaktır.”¹² Ayet indikten sonra herkes, eski âdetleri bırakarak Allah’ın
emrine uygun hareket etti.¹³

c) Kocasını ölen kadın dört ay on gün,¹⁴ hamile olmayan kadın üç hayız (yaklaşık üç
ay),¹⁵ hamile olan kadın doğuruncaya kadar,¹⁶ hayız görmeyen yaşlı ya da yaşı küçük
kadınlar üç ay¹⁷ iddet bekler. İddet müddeti bitmeyen kadınla evlenilmez. İddetin önce-
likli amacı soyun korunmasıdır. Ayrıca kadının psikolojik olarak ikinci bir evliliğe hazır
olması için zamana ihtiyacı vardır.

Cahiliye döneminde boşanan kadının iddeti olmazdı. Bu uygulamayı İslam getirmiştir.
Hamile kadın evlenirse doğuracağı çocuk yeni kocasının olurdu. Kadın, eski kocasın-
dan hamile olduğunu bilse de durum değişmezdi. Bu tür evliliklerden doğan çocukların
varis olup olmaması hususu, kocanın vefatından sonra tartışma konusu olabilmıştır.¹⁸

Cahiliyede kocasını ölmüş kadının iddeti bir yıldır. Kocasını öldükten sonra kadın, en
kötü elbiselerini giyer, koku sürünmez ve bir yıl boyunca bu hâlde yas tutardı. İslam, bu
uygulamayı kaldırmıştır.¹⁹

Boşanmış kadınların iddetini düzenleyen ayet şöyledir: “Boşanmış kadınlar kendi
kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret
gününe inanıyorlarsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz.
Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler.
Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üye-
rinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç, hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁰

Yaşları çok küçük ya da büyük olan kadınlarla hamile kadınların iddet süresini belir-
leyen ayet şudur: “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler
hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekle-
me süresi ise, doğum yapıpalarıyla sona erer.”²¹

12 Bakara, 2/229.

13 Mâlik, Talak, 29.

14 Bakara, 2/234.

15 Bakara, 2/228.

16 Talâk, 65/4.

17 Talâk, 65/4.

18 Bk. Cevâd Ali, V, 556-557.

19 Cevâd Ali, V, 557.

20 Bakara, 2/228.

21 Talâk, 65/4.

Hayızlıyken kadını boşamak yasaklanmıştır. Biri karısını hayızlı iken boşamış; Hz. Ömer de durumu Hz. Peygamber'e sormuştu. Allah Resûlü, "Ona söyle, karısına dönsün. Sonra (hayızından) temizlenip (tekrar) bir hayz (daha) görüp sonra (tekrar) temizleninceye kadar onu (nikâhı altında) tutsun. Bundan sonra isterse tutar, isterse temasta bulunmadan önce boşar. İşte Aziz olan Allah'ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet (dönemi) budur." demiştir.²²

4. Evlilik adayları arasında denkliğin gözetilmesi

a) Araplarda nikâh için evlilik namzetlerinin soy ve sosyal konum bakımından birbirlerine denk olmalarına dikkat edilirdi. Hürleri hürlerle, köleleri kölelerle evlendirirlerdi. Ancak her hür de birbirine denk kabul edilmezdi. Arapların Hec'ın dedikleri annesi cariye olan kişilerin kendileri gibi cariyelerden olan kişilerle evlendirilmelerine dikkat edilirdi.

Resûlullah (s.a.s.), kan bağına ve asalete dayalı bir denkliliği reddeder. Hz. Peygamber'in azatlısı ve evlatlığı Zeyd b. Hârise'yi halasının kızıyla evlendirdiğini biliyoruz. Bununla birlikte evlilikte namzetlerin birbirlerinin sosyal konumlarını ve ekonomik durumlarını dikkate almaları, mutlu olmaları için gereklidir. Hz. Peygamber "Kadınların en hayırlısıyla evlenmeye bakın, emsaliniz olan kadınlarla evlenin ve emsallerinizin kızlarını isteyin."²³ buyurmuştur.

b) İslam'ın getirdiği denklik ölçülerinden biri iffettir.²⁴ Yüce Allah, "Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır."²⁵ buyurur.

c) Cahiliyede din farkının evlilik için engel teşkil edip etmediği hususu açık değildir. Bununla birlikte Hicaz bölgesindeki Arapların genelde farklı putlara inansalar da müşrik olmaları din farkının gündemlerine giren bir problem olmadığını söylememize imkân vermektedir. Mekke'de Hıristiyanlığa girmiş; Medine'de Yahudilemiş Araplar olduğunu biliyoruz. Müşriklerin dinlerinin onlarla evlilikler hususunda bir yasak getirdiğine dair bilgimiz yoktur. İslam, Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitaptan olan kadınlarla evlenmelerine izin verdiği hâlde müşrik kadınlarla ve erkeklerle evliliği yasaklamıştır.²⁶ Bu sebeple nikâhın meşruiyeti için iki kişinin de müşrik olmaması gerekir.

22 Ebû Dâvûd, Talâk, 4.

23 İbn Mâce, Nikâh, 46.

24 Mersed b. Ebû Mersed, Cahiliyede fuhuş yapan bir kadınla evlenip evlenemeyeceğini Allah Resûlü'ne sordu. Hz. Peygamber, onunla evlenmemesini söyledi (Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 24; Nesâî, Nikâh, 12).

25 Nûr, 24/3.

26 "İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mümin bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırılır, Allah ise izniyle, cennete ve başışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler." (Bakara, 2/221).

B- Yaygın (Sahih) Nikâh

İslam fıkhiinde nikâh tabiriyle evlilik kastedilir. Nikâh, evliliğin hukukî ve sosyal meşruiyetini sağlayan bir akittir. Cahiliye Arapları arasında yaygın olan nikâh şekli, maruf ölçülere göre kızın istenmesi, velinin evlendirmesi (icap ve kabul) ve mehir ödenecek, şahitler huzurunda kıyılan nikâhtır.²⁷ Gerçekleştirilen akit, ticarî bir akde benzer.²⁸ Bu nikâh, İslam döneminde kıyılan nikâhla hemen hemen aynıdır. Aradaki en önemli fark, Cahiliye döneminde genellikle velinin aldığı mehin İslam döneminde kadının bir hakkı olarak görülmesidir.

İslam ve Cahiliye dönemlerindeki uygulamalarda farklılıklar olmakla birlikte iki dönemde de yaygın olan nikâhta şahitler olur, mehir alınır ve nikâh velinin izniyle gerçekleşirdi. Hz. Âişe'den nakledilen bir rivayete göre Cahiliye döneminde dört çeşit nikâh mevcut olup bunların ilki İslam döneminde de devam eden nikâhtır.²⁹

Cahiliye döneminde nikâh, kız istenirken kıyılmış olurdu. Nikâh sırasında erkeğin ve kadının yakınlarından birer kişi bu evliliğin faydalarını ve evlenecek kişilerin meziyetlerini anlatan konuşmalar yaparlardı. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliği böyle bir törenle gerçekleşmiştir.³⁰ Hz. Peygamber döneminde de nikâh, kızın istenmesi ve kızın velisinin kabulüyle şahitler huzurunda gerçekleştirilmiş olurdu. Nikâhı kıymak için iki dönemde de özel bir görevli ya da din adamı yoktur.

27 Cevâd Ali, V, 533.

28 Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Herhangi bir kadını iki ayrı veli, iki ayrı erkeğe nikâhlarsa kadın o erkeklerden ilk nikâhlanan erkeğe aittir. Her kim de bir malını iki ayrı müşteriye satarsa mal o iki adamdan ilk satış yapılan kimseye aittir.” (Ebû Dâvûd, Nikâh, 20, 21; Tirmizî, Nikâh, 20).

29 Hz. Âişe Cahiliye nikâhlarını şöyle anlatır: Cahiliye devrinde dört çeşit nikâh vardı. Bunlardan biri, bugün insanların tatbik ettikleri nikâhtır. Kişi, birisinden kızını veya velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir, sonra onunla evlenir. Diğer bir nikâh çeşidi şöyleydi: Kişi, hanımı hayızdan temizlenince, “Falancaya git, ondan hamilelik talep et!” der ve hanımını ona gönderirdi. Kadının o yabancı erkekten hamile kaldığı anlaşılıncaya kadar kocası ondan uzak durur, temasta bulunmazdı. O adamdan hamileliği açıklık kazanınca, kocası dilerse onunla beraber olurdu. Adam buna asil bir evlat sahibi olmak için başvururdu. Buna istibdâ nikâhı denirdi. Diğer bir nikâh çeşidi şöyleydi: On kişiden az bir grup toplanır, bir kadının yanına girerler ve hepsi de onunla ilişkiye girerlerdi. Kadın hamile kalıp doğum yaparsa, doğumdan birkaç gün sonra kadın hepsini çağırırdı. Hiçbiri bu davete icabet etmekten kaçınmaz, kadının yanına giderdi. Kadın onlara, “Olanları biliyorsunuz. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan çocuk senindir.” der ve çocuğu bunlardan dilediğine nispet ederdi. Adamın buna itiraz etmeye hakkı yoktu. Dördüncü nikâh çeşidi şöyleydi: Çok sayıda insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiçbirine itiraz edemezdi. Bu kadınlar fahişe idi. Kapılarının üzerine bayraklar dikerlerdi. Bu kadınlarla beraber olmayı arzu eden herkes bunların yanına girebilirdi. Bunlardan biri hamile kaldığı takdirde, çocuğunu doğurduğu zaman, o adamlar kadının yanında toplanırlar ve kâifler çağırırlardı. Kâifler bu çocuğun, onlardan hangisine ait olduğunu söylerse çocuk o adama nispet edilir ve onun çocuğu olarak çağırılırdı. Adam bunu reddedemezdi. Muhammed (s.a.s.) hak ile gönderilince, bütün Cahiliye nikâhlarını yasakladı. Sadece insanların bugün tatbik etmekte olduğu nikâhı bıraktı (Buhârî, Nikâh, 36; Ebû Dâvûd, Talâk, 32, 33).

30 el-Ya'kübî, Ahmed b. Ebî Ya'küb b. Ca'fer b. Vehb (284/897), *Târihu'l-Ya'kübî*, Dârü Sâdır, Beyrut 1412/1992, II, 20; Sabuncu, Ömer, *Son Peygambere ilk İnanan İnsan: Müminlerin Annesi Hz. Hatice*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2011, s. 56-58.

Araplarda nişanlılık dönemi olarak ayrı bir bekleme zamanı yoktu. Kız istendikten sonra (hitbe) nikâh da gerçekleşmiş olur ve makul bir sürede kadın, erkeğin evine merasimle götürülürdü. Düğün dediğimiz bu tören ile İslam dönemindeki düğün arasında temelde çok fark yoktu.

Erkek, ailenin kurulduğu bu nikâh uygulamasıyla dilediği kadar kadımla evlenebilirdi. İslam döneminde erkeğin evlenebileceği kadın sayısının dört ile sınırlandırıldığı bilinmektedir.

Cahiliye’de kadın, evlendikten sonra kocasının mülkü gibi telakki edilirdi. Kadın bir nevi miras olarak değerlendiriliyordu. Bu sebeple çocuğu olmadığı hâlde ölen adamın kardeşi karısını alabiliyordu.³¹

1. Evlenilecek kızın seçilmesi

Cahiliye döneminde evlenme hususunda rekabet yapılır, bir kadının talibi varken bir başkası da ona talip olurdu.³² Hz. Peygamber, bir kişinin talebi nihayetlenmeden bir başkasının kadına talip olmasını, “Birinizin pazarlık ettiği bir mala bir diğeriniz talip olmasın. Birinizin istediği bir kadına bir diğeriniz talip olmasın.”³³ sözleriyle yasaklamıştır.

Bir kadınla onu görmeden evlenmek, Cahiliyede bilinen bir uygulamadır. Hz. Peygamber, evlenilecek kızın görülmesini tavsiye etmiştir. Muğîre b. Şu’be şöyle bir hatırasını anlatır: “Hz. Peygamber’e giderek nikâhlanmak istediğim bir kadından bahsettim. Bana, “Git o kadına bak. Çünkü bakman, (evlendiğinizde) aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur.” dedi. Ensâr’dan olan bu kadını istemek için ebeveynine gittim ve Hz. Peygamber’in kızı görmemle ilgili tavsiyesini onlara söyledim. Bana öyle geliyor ki, kızın babası ve anası kızı görme teklifimden hoşlanmadılar. Kız örtülü olarak (yapılan) konuşmayı dinliyordu. Bana, “Eğer Resûlullah (s.a.s.) senin (bana) bakmanı emretmişse, (bana) bak. Allah’a yemin ederim ki, aksi takdirde bana bakmanı istemem.” dedi. Bana öyle geliyor ki, kız da benim ona bakmamdan hoşlanmadı. Sonra ona baktım ve onunla evlendim.”³⁴

2. Nikâhın tarafların rızasıyla gerçekleşmesi

Nikâhta asıl olan tarafların rızasıyla gerçekleşmesidir. Cahiliye döneminde de nikâhta rıza aranır. Ancak rıza, kızın velisinin nikâha izin vermesiyle gerçekleşir. Bununla birlikte Cahiliyede kızın rızası olmadan ya da zorla kaçırarak suretiyle evlilik de olabilirdi.

31 Cevâd Ali, V, 533.

32 Ateş, Ali Osman, *İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 283.

33 Buhârî, Nikâh, 45; Müslim, Nikâh, 49, 50; Tirmizî, Nikâh, 38; Nesâî, Nikâh, 20; Ebû Dâvûd, Nikâh, 16, 17; İbn Mâce, Nikâh, 10.

34 İbn Mâce, Nikâh, 9. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh, 17. Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Adamın biri Ensârdan bir kadınla evlenmek istedi. Resûlullah (s.a.s.), o adama: “O kadına baktın mı?” diye sordu. Adam, “Hayır” deyince, Resûlullah (s.a.s.) kadına bakmasını emretti (Nesâî, Nikâh, 17. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh, 23).

Kızın ailesi bu durumu kendilerine hakaret olarak telakki ederdi. Araçlar vasıtasıyla kız kaçırma hadiselerinin evlilikle sonlandırılmasına çalışılırdı.

İbn Abbas, “Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin.”³⁵ ayeti hakkında şunları söylemiştir: Cahiliye döneminde bir adam öldüğü zaman akrabaları onun karısı üzerinde kadının velisinden daha çok hak sahibi olurlardı. Onlardan biri isterse o kadını başka birisiyle evlendirirdi. İsterlerse kendilerinden birine veya kendilerinin dışında birine nikâhlarırdı. İsterlerse onu hiç evlendirmezlerdi. İşte bu ayet bunun üzerine indi.”³⁶

Hz. Peygamber döneminde nikâh akdinin gerçekleşmesi için kadın ve erkeğin ya da temsilcilerinin hukuken geçerli iradelerini birbirlerine uygun biçimde açıklamalarıyla (icap ve kabul) nikâh akdi gerçekleşirdi.³⁷

Evlilik akdinin gerçekleştirilmesi, kızın velisinin irade beyanıyla gerçekleşmekteyse de Allah Resûlü, evlenecek kadının rızasının istenmesini özellikle tavsiye etmiştir. Nitekim görüşü sorulmadan dul kadının, kendisinden izin alınmadıkça da genç kızın evlendirilemeyeceğini ifade ettikten sonra genç kızın hayâ edebileceğinden hareketle susmasının kabul anlamına geldiğini belirtmiştir.³⁸ Resûlullah (s.a.s.), “Dul kadın evleneceği kimseyi seçme konusunda kendisi velisinden daha hak sahibidir.”³⁹ buyurmuştur.

Dul bir hanım olan Hansa bt. Hızam, babası tarafından izni alınmadan nikâhlanmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü’ne giderek şikâyette bulundu ve nikâhı feshettirdi.⁴⁰

3. Evlilik için veli izni

Cahiliye döneminde kadınların evliliği, velilerinin eliyle gerçekleştirildiği gibi Hz. Peygamber döneminde de velileri tarafından yapılırdı. Hz. Peygamber, “Velisiz nikâh olmaz.”⁴¹ buyurmaktadır.

Cahiliye Araplarında veli, kızını ya da velisi olduğu kadını birisiyle zorla evlendirme hakkına sahipti.⁴² Allah Resûlü, savaşta kendisine bir mızrak verecek kimseye doğacak ilk kızını vereceğini söyleyen bir adamın verdiği sözü iptal etmiştir.⁴³

Kadının velisi onun rızasını almak zorunda değildi. Arapların çoğunda uygulama böyleydi. Bununla birlikte velisi oldukları kadının görüşüne başvuranlar da olurdu. Bu

35 Nisâ, 4/19.

36 Ebû Dâvûd, Nikâh, 21, 22.

37 Atar, Fahrettin, Nikâh, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 114.

38 Buhârî, Hıyel, 11; Tirmizî, Nikâh, 18; Nesâî, Nikâh, 31-34; Mâlik, Nikâh, 2; Dârimî, Nikâh, 13.

39 Tirmizî, Nikâh, 18.

40 Buhârî, İkrâh, 3; Nesâî, Nikâh, 35; Ebû Dâvûd, Nikâh, 24, 25; Mâlik, Nikâh, 11.

41 Tirmizî, Nikâh, 14; Ebû Dâvûd, Nikâh, 18, 19; Dârimî, Nikâh, 11.

42 Cevâd Ali, V, 527.

43 Ebû Dâvûd, Nikâh, 26-27.

tür uygulamalar, insanların yetişme tarzlarıyla ve kabul ettikleri değerlerle ilişkili olarak düşünülmelidir.

4. Nikâhın şahitler huzurunda yapılması

Nikâhın şahitler huzurunda yapılması uygulaması, hem Cahiliye döneminde hem de Hz. Peygamber döneminde dikkat edilen temel bir prensiptir. Şahitlerin bulunması, hem evliliğin tarafı olan kimseler arasında ileride ortaya çıkabilecek ihtilafları çözmeye önem arz etmektedir; hem de evliliğin sosyal meşruiyetini sağlayan bir ihtiyaçtır. Hz. Peygamber, “İki şahit olmadan nikâh caiz olmaz.”⁴⁴ buyurur.

5. Mehir

Cahiliyede evlenecek kızın mehri, velisi tarafından belirlenip taraflar arasında mutabakat sağlandıktan sonra nikâh kıyılırdı. Mehre sadâk [sıdâk] da denirdi. Cahiliye Arapları, mehri nikâhın sıhhati için zorunlu bir koşul olarak görürlerdi.⁴⁵

Mehirsiz evlilik onur kırıcı ve utanç vericiydi.⁴⁶ Bir kadın için mehir verilmemiş olması, o kadının değersizliğini gösterirdi.⁴⁷ Mehir, kadının hür olduğunun, şeref ve asaletinin alametlerinden biriydi.⁴⁸ Kadın için verilen mehrin fazlalığı o kadının asil ve saygın olduğunun göstergesiydi.

Mehrin bir üst ya da alt sınırı olmayıp tarafların anlaşmasıyla belirlenirdi. Mehir miktarının tespitinde evlenen kadına denk olan diğer hanımların mehir miktarının yanı sıra erkeğin mali durumu da belirleyici olurdu. Öte yandan mehrin miktarı tespit edilirken kadının mensup olduğu ailenin asaleti ve toplum içindeki itibarı da dikkate alınırdı. Bu dönemde tedavüldeki nakit para sınırlı olduğu için mehir çoğunlukla deve ya da arazi gibi menkul veya gayrimenkul mallardan veriliyordu. Bir kadının mehri 100-150 deveye kadar çıkabiliyordu. Bazen de bir miktar gümüş ya da altın olarak belirleniyordu.⁴⁹ Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye yirmi genç dişi deve⁵⁰ veya on iki ûkiye ve bir neşş⁵¹ mehir vermiştir.⁵²

44 Buhârî, Şehâdât, 8. Ayrıca bk. Tirmizî, Nikâh, 15.

45 Cevâd Ali, V, 530; Aydın, M. Âkif, Mehir, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 389.

46 Aydın, Mehir, *DİA*, XXVIII, 389.

47 20-25 yıl önce Mardin Ömerli ilçesinde başlık parası verilmeden yapılan evlilik kadının hafifliğini ifade ettiği için, kendisinden olumsuz bir davranış görülen kimseye “Baban annen için başlık parası vermiş olsaydı, böyle davranmazdın.” şeklinde hakaret edilir ve bu söz kavga sebebi olabilirdi. Bugün başlık parası büyük ölçüde kalktığı için bu algı da değişmiştir.

48 Cevâd Ali, V, 530.

49 Cevâd Ali, V, 531.

50 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî), 3. Basım, Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1410/1990, I, 215.

51 Neşş, yarım ûkiye olup bir ûkiye kırk dirhemdir. Buna göre mehir 500 dirhem olmaktadır (Müslim, Nikâh, 78; Nesâî, Nikâh, 66).

52 Müslim, Nikâh, 78; Ebû Dâvûd, Nikâh, 27, 28; Nesâî, Nikâh, 66; İbn Mâce, Nikâh, 17.

Cahiliye Araplarında mehirde tasarruf hususunda farklı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Mehirde asıl olan kadına ait olmasıdır. Bununla birlikte velisi kadının çeyizini hazırlamak için mehri harcaıyabilmektedir.⁵³ Yine bazı veliler mehrin kendi hakkı olduğunu düşünerek tamamını alır, kadına bir şey vermezdi. Bazıları mehrin bir kısmını kendisine ayırıp bir kısmını velisi olduğu kadına verirken bazıları, üzerine hediye koyarak tamamını kadına verebiliyorlardı.⁵⁴

Cahiliyede mehrin bir kısmını ya da tamamını müeccel [ertelenmiş] olabilir. Bu durumda müeccel olan kısım kocanın boynunda borçtur. Kocanın ölümü durumunda terekesinden kadına ödenmesi gerekir. Nikâhın feshi ya da kadını boşama durumunda kadın, mehrini talep etme hakkına sahiptir. Ancak kadının zinası durumunda mehir düşer.⁵⁵

Mehir, evlenecek erkeğe önemli bir maddî yük getiriyordu. Bundan kurtulmak isteyen bazı kimseler mehir ödememek için velayetleri altındaki kızlarla evlenebiliyorlardı. Urve b. ez-Zübeyir teyzesi Hz. Âişe'ye, "Eğer yetim kızlar hakkında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur."⁵⁶ ayetinin tefsirini sormuş, Hz. Âişe de şöyle cevap vermiştir: Ayette geçen yetim kız, velisinin velayet ve vesayeti altında bulunur. Velisi onun güzelliğine ve malına rağbet eder, fakat o kızın hakkı olan mehrinde eksiltme yapmak ister. İşte (bu ayette) o çeşit veliler, velayetleri altındaki yetim kızları -mehirlerini kemale ulaştırmak hususunda adil davranıncaya kadar- nikâhlanmaktan nehyolunup kendilerine helal olan başka kadınları nikâhlanmakla emrolundular. Bu ayet indikten sonra insanlar Resûlullah'tan fetva istedikiler. Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: "Kadınlara hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor." Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere adil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir."⁵⁷ Böylece yetim kıza adil davranmaları ve hakkı olan mehri vermeleri hâlinde nikâhlanmalarına izin verildi.⁵⁸

İslam, mehri kadının hakkı olarak değerlendirmiş ve mehirde tasarruf etmeyi de ona ait bir hak olarak görmüştür. Kur'an-ı Kerim'de evlenen kadınlara mehrlerinin veril-

53 Bugün ülkemizde azalmış olsa da bazı bölgelerdeki başlık parası, kızın çeyizini hazırlamak için kullanılmaktadır.

54 Cevâd Ali, V, 531-532.

55 Cevâd Ali, V, 531.

56 Nisâ, 4/3.

57 Nisâ, 4/127.

58 Buhârî, Nikâh, 17, 37, Şirke, 7, Vesâyâ, 21, Hıyel, 8, Tefsir, (Nisâ) 1. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Nikâh, 12; Nesâî, Nikâh, 66.

mesi gerektiği belirtilmiştir.⁵⁹ Kadın dilerse mehrini saklayabilir, onunla ticaret yapabilir, şahsı ya da ailesi için harcayabilir veya dilediğine hibe edebilirdi. Kur'an-ı Kerim'de "Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla verin. Eğer gönül hoşluğuyla o mehrin bir kısmını size bağışlarsa onu da afiyetle yiyin."⁶⁰ buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber döneminde mehrle ilgili getirilen bir diğer önemli ahlakî ilke de, teorik olarak mehri belirleme hakkı kadının ya da velisinin olmakla birlikte istenen mehrin erkeğin ödeme gücünü aşmayacak miktarda olmasına dikkat edilmesidir. Zira Hz. Peygamber, imkânı olan Müslümanları evlenmeye teşvik ettiği gibi, mehrin evliliğe mani olacak kadar yüksek tutulmamasını da tavsiye etmiştir. Allah Resûlü, "Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır."⁶¹ buyurur.

Ömer b. Hattâb halifeliği döneminde şöyle bir konuşma yapma ihtiyacı duymuştur: "Kadınların mehirlerini çok yükseltmeyin. Mehirleri arttırmak bu dünyada bir şeref ve Allah katında takva ölçüsü olsaydı, Allah Resûlü buna hepinizden daha layık olurdu. Hâlbuki Resûlullah'ın (s.a.s.) on iki ûkiyyeden (480 dirhem) fazla mehir karşılığında, kadınlardan hiçbirini nikâhladığını ve kızlarından hiçbirini de başkalarına nikâhladığını bilmiyorum."⁶²

Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Âişe'yi mehir olarak elli dirhem (gümüş) kıymetindeki ev eşyası üzerine nikâhladı.⁶³

6. Nikâh zamanı

Evlenmek için bazı zamanların uygun görülmemesi, çeşitli kültürlerde karşılaşılan bir uygulamadır. Örneğin Yahudilerde Cumartesi günü nikâh kıyılmaz.⁶⁴ Cahiliye Araplarında da iki bayram arasına denk gelen yılın 10. ayı olan Şevvâl ayında nikâh kıyılmazdı.⁶⁵ Rivayetlere göre bunun sebebi, geçmişte bu ayda bir veba salgının meydana gelmiş olmasıydı.⁶⁶ Hz. Peygamber bu Cahiliye inancını reddetti. Nitekim Hz. Âişe ile Şevval ayında nikâhlandı ve Şevval ayında evlendi. Hz. Âişe özellikle Şevval ayında nikâhlanmayı müstehap sayardı.⁶⁷

Genel olarak nikâh kıyma zamanıyla ilgili İslam'ın getirdiği bir engel olmamakla birlikte ibadet zamanı olması sebebiyle ihramlıyken nikâh kıyılması uygun görülmemiş-

59 Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 24, 25; Mâide, 5/5. Krş. Aydın, Mehir, *DİA*, XXVIII, 389.

60 Nisâ, 4/4.

61 Ebû Dâvûd, Nikâh, 30, 31.

62 Tirmizî, Nikâh, 23.

63 İbn Mâce, Nikâh, 17.

64 Ateş, s. 300.

65 Ateş, s. 300-301.

66 İbn Sa'd, X, 59.

67 İbn Sa'd, X, 59; Müslim, Nikâh, 73; Tirmizî, Nikâh, 9; İbn Mâce, Nikâh, 53; Nesâî, Nikâh, 18, 77.

tir.⁶⁸ Bununla birlikte Hz. Peygamber'in Hz. Meymûne ile ihramlıyken nikâhlandığı da nakledilmektedir.⁶⁹ Netice olarak Hanefilere göre ihramlı nikâh kıymak caiz, diğer üç mezhebe göre caiz değildir.⁷⁰

7. Nikâhın düğünle duyurulması

Nikâhın bir düğünle ya da özel bir merasimle yapılması nikâh akdi için uyulması gerekli bir şekil şartı değildir. Ancak insan ve toplum hayatında önemli olan bu hâdisenin kutlanması ve herkese duyurularak evliliği gayrimeşru birlikteliklerden ayırma gereği düğün denen sosyal olguyu ortaya çıkarmıştır.⁷¹

Nikâh akdi sırasında orada bulunanlara çeşitli ikramlarda bulunmak, Cahiliye döneminden beri bilinen bir uygulamadır. Erkeğin kabilesinde ya da evinde yapılan düğüne “urs”, kadının kabilesinde ya da evinde yapılan düğüne “umrâ” denirdi. Düğün bir hafta sürer ve buna “usbû” adı verilir.⁷²

Hz. Peygamber, “Nikâhı açıkça yapınız.”⁷³ buyurur. Düğünün meşru ölçüler içinde eğlenceyle yapılmasına da izin verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde günün koşullarına göre eğlence düzenlenirdi. Resûlullah (s.a.s.), “Haram (olan ilişki) ile helal (olan evlilik) arasındaki ayırıcı özellik, def çalmak ve duyurmaktır.”⁷⁴ buyurur. Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: “Nikâhı gizli değil ilan ederek yapın. Kalabalık yerler olan mescitler gibi yerlerde nikâh kıym. İlan için def çalın.”⁷⁵

Er-Rubeyyi binti Muavviz düğünüyle ilgili şöyle bir hatırasını anlatır: “Gelin olduğum gün Hz. Peygamber (s.a.s.) düğününe geldi. O sırada iki kız def eşliğinde şarkı söylüyorlar ve Bedir savaşında şehit olan babalarını anıyorlardı. Kızlar söyledikleri sözler arasında, “İçimizde yarın ne olacağını bilen bir Peygamber var.” dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.), “Böyle demeyin. Yarın ne olacağını Allah'tan başka kimse bilemez.” buyurdu.”⁷⁶

Düğüne katılanlara ve fakirlere düğün yemeği (velime) ikram etmek Cahiliyede bilinmektedir. Bu âdet Hz. Peygamber döneminde de devam etmiştir. Hz. Peygamber, evliliklerinde düğün yemeği vermiş,⁷⁷ evlenen kişilere de güçlerine göre düğün yemeği

68 Ebû Dâvûd, Menâsik, 38; Tirmizî, Hac, 23; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 90, 91; Mâlik, Hacc, 22; Dârimî, Menâsik, 21.

69 Nesâî, Nikâh, 37; Tirmizî, Hac, 24.

70 Ateş, s. 302.

71 Yaran, Rahmi, Düğün, DİA, İstanbul 1994, X, 15.

72 Heffening, Nikâh, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1964, IX, 261.

73 Ahmed b. Hanbel, IV, 5.

74 Tirmizî, Nikâh, 6. Ayrıca bk. Nesâî, Nikâh, 72; İbn Mâce, Nikâh, 20.

75 Tirmizî, Nikâh, 6.

76 İbn Mâce, Nikâh, 21. Krş. Buhârî, Meğâzî, 12.

77 Bk. Buhârî, Nikâh, 68, 69; Müslim, Nikâh, 89-95.

vermeyi tavsiye etmiştir. Nitekim Ensâr'dan bir hanımla evlenen Abdurrahman b. Avf'a bir koyun keserek de olsa düğün yemeği yapmasını söylemiştir.⁷⁸

C- Cahiliyede Mevcut Olup Yasaklanan Nikâh Uygulamaları

Kaynaklarımızda Cahiliye nikâhları arasında zikredilen İslam'ın yasakladığı bazı evlilik uygulamaları mevcuttur.

1. Üvey anneyle nikâh: Makt (المقت)

Cahiliye dönemindeki nikâhlardan biri, dayzen [الضيزن (oğul, aile)] nikâhı da denen makt [iğrenme, nefret, tikslenme] nikâhıdır. Bu nikâh şekli, Cahiliye Arapları arasında mevcut olmakla birlikte çok yaygın değildi.⁷⁹ Bazı Arap kabileleri bu nikâhı âdet haline getirmişlerdi. Uygulama Ensâr arasında yaygındı; Kureyşlilerde ise rıza çerçevesinde mubahtı.⁸⁰ Bazı kabileler ise makt nikâhı yapanları ayıplardı.⁸¹

Cahiliyede bir kadının kocası öldüğünde onun oğlu ya da yakını, kadın hakkında başkalarından, hatta kadının kendisinden daha çok hak sahibi idiler.⁸² Ölen adamın büyük oğlu kadının üzerine elbisesini attığında ona sahip olur; onunla evlenebildiği gibi, kardeşlerinden birisiyle yeni bir mehirlle evlendirebilirdi.⁸³ Kadın, adamın razı olabileceği bir ödemedede bulunarak bundan kurtulabilirdi.⁸⁴

Bu nikâh, Kureyşliler arasında da vardı. Hz. Ömer'in dedesi Nüfeyl öldükten sonra hanımı el-Haydâ bt. Hâlid el-Fehmiyye Nüfeyl'in üvey oğlu Amr ile evlendi. Ondan Zeyd isimli çocuğu dünyaya geldi. Hz. Ömer'in babası Hattâb Zeyd'in hem amcası, hem de anne bir kardeşidir. Yine Kinâne, babasının hanımı Huzeyme (Berre bt. Mürr) ile evlendi. Ondan en-Nadr adlı çocuğu dünyaya geldi.⁸⁵ Hz. Peygamber'in büyük dedesi Hâşim b. Abdümenâf, babasının karısı Vâfide (bazı kaynaklarda Vâkide) ile evlendi. Ondan Daîfe adlı kızı dünyaya geldi.⁸⁶

Bunlardan başka Manzûr b. Zebbân el-Fezârî, babası Zebbân b. Seyyâr'ın karısı Müleyke bt. el-Hârice'yi; Temîm b. Mukbil, babasının karısıyla; Mihsan b. Ebû Kays b. el-Eslet, babasının karısı Kebşe bt. Ma'n'ı babaları öldükten sonra nikâhlamışlardır.⁸⁷

78 Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 3; Nikâh, 68; Müslim, Nikâh, 79, 80, 81.

79 İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (245/859), *Kitâbü'l-Muhabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Beyrut ts. (H. 1361 Haydarâbâd basımından ofset), s. 325; Cevâd Ali, V, 529, 534.

80 Bk. Kurtubî, VI, 171.

81 el-Kalkaşandî, Ebû'l-Abbas Ahmed (821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fi Ma'rifeti'l-Arab* (thk. İbrahim el-Ebyârî), 2. Basım, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrut 1400/1980, I, 452.

82 Cevâd Ali, V, 534.

83 İbn Habîb, s. 325-326.

84 Cevâd Ali, V, 535.

85 es-Süheylî, *Ravdu'l-Ünf*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 379-380.

86 Süheylî, I, 380; Cevâd Ali, V, 529; Ateş, s. 314.

87 İbn Habîb, s. 326.

İslam, makt nikâhını, “Geçmişte olanlar hariç, artık babalarımızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur!”⁸⁸ ayetiyle kaldırmıştır. Rivayet edildiğine göre ayet babalarının ölümünden sonra hanımlarıyla evlenen Ebû Kays b. el-Eslet, Esved b. Halef ve Safvân b. Ümeyye hakkında nâzil olmuştur.⁸⁹ Ensâr’dan Ebû Kays vefat edince oğlu Kays, babasının hanımıyla evlenmek istedi. Ancak kadın onu oğlu gibi gördüğünü söyleyip durumu Resûlullah’a sordu. Bunun üzerine yukarıdaki ayet nazil oldu.⁹⁰

Yezîd b. Berâ, babasından şöyle bir hatırasını anlatmaktadır: Amcama rastladım yanında bir bayrak vardı, nereye gidiyorsun diye sorunca, “Resûlullah (s.a.s.) beni babasının karısını nikâhlayan bir adama gönderdi, boynunu vurmamı ve malını almamı emretti.” dedi.⁹¹

2. Takas nikâhı: Şiğâr (الشغار)

Şiğâr, iki kadının mehir verilmeksizin birbirlerine karşılık olmak üzere evlendirilmeleridir. Bu evlilik, Cahiliye döneminde mehir vermeksizin bir erkeğin kendi kızını ya da kız kardeşini bir başkasına, onun kızını ya da kız kardeşini de kendisine eş olarak alması suretiyle yapılırdı.⁹² Bu tür nikâhta kadın başlık parası karşılığında evlendirildiğinden ortaya çıkabilecek kimi sorunlar iki aileyi de etkiliyor; bu da kadınların mağduriyetine neden oluyordu.

Şiğâr evliliğinin doğurduğu sakıncalardan biri kadının mehir hakkının gasp edilmesi, bir diğeri de kadınlardan birisinin evliliğinde yaşayacağı sorunların diğer aileye yansmasıdır.

İslam, şiğâr evliliğini yasaklamıştır.⁹³ Uygulama, daha sonraki dönemlerde karşılıklı olarak mehir almak suretiyle kuralına uydurularak devam ettirilmeye çalışılmıştır.⁹⁴ Abbas b. Abdullah b. Abbas, kızını Abdurrahman b. el-Hakîm’e, Abdurrahman da kızını Abbas’a nikâhladı. İkisi de mehir verdiler. Muâviye bu evlilikten haberdar olunca Mervân’a gönderdiği mektupta, “İşte bu, Resûlullah’ın (s.a.s.) yasakladığı şiğârdır.” diyerek onları ayırmasını emretti.⁹⁵

88 Nisâ, 4/22.

89 et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîrû't-Taberî; Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (thk. Mahmud Muhammed Şâkir; red. ve thr. Ahmed Muhammed Şâkir), Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire [1971], VIII, 133.

90 Kurtubî, VI, 171-172.

91 Nesâî, Nikâh, 58.

92 Tirmizî, Nikâh, 30; Taberî, VII, 553; el-Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân* (thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut 1412/1992, III, 90; Cevâd Ali, V, 531, 537.

93 Hz. Peygamber, “İslâm’da şiğâr yoktur.” buyurur. Müslim, Nikâh, 60. Ayrıca bk Nesâî, Nikâh, 60, 61; “Hayl ve's-Sebk ve'r-Ramy”, 15, 16; Mâlik, Nikâh, 11; Dârimî, Nikâh, 9; İbn Mâce, Nikâh 16.

94 Berdel denen bu evlilik, azalmışsa da hâlen ülkemizde devam etmektedir.

95 Ebû Dâvûd, Nikâh, 14.

3. İki kız kardeşle aynı zamanda evlilik

Cahiliye döneminde bir erkek aynı anda iki kız kardeşle evlenebiliyor; iki kız kardeş, birbirlerinin kuması oluyordu. Ancak bu uygulamanın hoş karşılanmadığı ifade edilir.⁹⁶ Bu evlilik şekli, “İki kız kardeşi birden almanız size haram kılındı. Ancak geçen geçmiştir.”⁹⁷ ayetiyle yasaklanmıştır.

Feyrûz ed-Deylemî Müslüman olduğunda iki kız kardeşle evliydi. Allah Resûlü iki-sinden birisini bırakıp diğerini boşamasını istedi.⁹⁸ Ebû Uhayha Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’un Safiyye ve Hind isimli iki kızıyla evliydi. Yine Kusay [Sakîf b. Münebbih], Âmir b. ez-Zarb’ın kızları Âmine ve Zeyneb’i⁹⁹ tek nikâh altında birleştirmişti.

Kişinin eşi vefat ettikten ya da eşinden ayrıldıktan sonra eski baldızıyla evlenmesi yasaklanmamıştır. Ancak bunun genel ahlakî kurallara aykırı olmaması gerekir. Allah Resûlü, “Bir kadın, kendisi evlenmek için kız kardeşinin boşanmasını istemesin. Çünkü kendisi için takdir edilen ne ise o olur.” buyurur.¹⁰⁰

İslam, kadınların halalarıyla ya da teyzeleriyle aynı anda nikâh altında tutulmasını da yasaklamıştır. Allah Resûlü, “Kadın halasının ve teyzesinin üzerine nikâhlanamaz.” buyurur.¹⁰¹

Ebû Hüreyre şöyle der: “Resûlullah (s.a.s.), kadının halasının üzerine; halanın kardeşinin kızının üzerine veya kadının teyzesinin üzerine veya teyzenin kız kardeşinin kızının üzerine nikâhlanmasını yasakladı. Küçükler büyükler üzerine (yani kızlar hala ve teyzeleri üzerine) büyükler de küçükler üzerine (yani hala ve teyzeler kızlar üzerine) nikâhlanamaz.”¹⁰²

4. Süreli nikâh: Mut’a (المتعة)

Cahiliye döneminde bilinen nikâhlardan biri mut’a [menfaat, faydalanma] nikâhıdır. Mut’a’nın yukarıda zikredilen yaygın nikâhtan farkı, kadının istenmemesi, mehir belirlenmemesi, nikâh sırasında şahit bulunmaması, diğer düğün âdetlerinin yerine getirilmesine gerek duyulmaması ve süreli olması sebebiyle sürenin dolmasıyla birlikte nikâhın da sona ermesidir. Mut’a nikâhında kadına, tarafların üzerinde anlaşmaları belli bir miktar para ya da mal verilirdi.¹⁰³

96 Cevâd Ali, V, 529.

97 Nisâ, 4/23.

98 Tirmizî, Nikâh, 34; Ebû Dâvûd, Talak, 24, 25.

99 Bk. İbn Habîb, s. 327; Cevâd Ali, IV, 530.

100 Mâlik, Kader, 2.

101 Müslim, Nikâh, 37. Ayrıca bk. İbn Mâce, Nikâh, 31; Nesâî, Nikâh, 47.

102 Tirmizî, Nikâh, 31.

103 Bk. (Günaltay), Mehmed Şemseddin, “Kable’l-İslâm Araplarda İctimai Aile”, *Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, sy. 4, İstanbul 1926, s. 91-92.

Cahiliye dönemindeki mut'a nikâhının Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaya şeklen benzemekle birlikte bazı önemli farklılıkları olduğu da söylenmiştir. Buna göre Cahiliye dönemindeki uygulamada belli bir süre zikredilmemesi, çoğunlukla kadının istediğinde belli bir işaretle, mesela çadırının kapısının yönünü değiştirmesi veya diktiği direği kaldırmasıyla son bulması, İslam dönemindeki uygulamadan farklı yönlerindedir.¹⁰⁴ Ehl-i sünnet görüşünü savunanlara göre Hz. Peygamber döneminde mut'a nikâhı, daimi nikâhta olduğu gibi veli izniyle ve şahitler huzurunda yapılıyordu.¹⁰⁵ Bununla birlikte uygulamanın hukukî boyutunun sonradan şekillendiğini söylemek mümkündür.

Cahiliye döneminde mut'anın yaygın olmadığı, toplumun saygın kadınlarının bu tür evlilikler yapmadıkları anlaşılmaktadır. Arapları mut'a nikâhı yapmaya iten sebepler arasında uzun süre devam eden yolculuklar, savaşlar ve göçebe hayatı zikredilebilir.¹⁰⁶ Kişi, kendi kabilesi içinde mut'a yapamazdı. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse mut'a nikâhı, mukim insanların uyguladıkları bir nikâh şekli değildir.

Mut'a evliliği sonucu doğan çocuklar, genellikle annelerine nispet edilirlerdi.¹⁰⁷ Bunun sebebi, babalarının evlilik sona erdikten sonra memleketlerine gitmeleri ve çocukların annelerinin yanında kalmasıdır.

Hz. Peygamber döneminde mut'a nikâhına birkaç defa savaş için çıkılan seferlerde izin verildiği, ancak daha sonra bu nikâhın yasaklandığı rivayet edilir. Yasaklamanın tarihi hususunda farklı rivayetler mevcuttur. Bazı rivayetlere göre hicretin 7. yılında mut'a Hayber gazvesi esnasında yasaklanmıştır.¹⁰⁸ Bazı rivayetlere göre ise Hz. Peygamber Evtâs (Huneyn) savaşının meydana geldiği 8. yılda mut'aya üç defa ruhsat vermiş; sonra da yasaklamıştır.¹⁰⁹ Nihayet Hz. Peygamber'in Veda haccında yaptığı konuşmada bunun ilelebet yasaklandığını ifade ettiği rivayet edilir.¹¹⁰

Bununla birlikte mut'a nikâhının Hz. Ömer dönemine kadar uygulandığı ve onun tarafından yasaklandığı da iddia edilir.¹¹¹ Bir rivayete göre Hz. Ömer halifeliliği döneminde yaptığı bir konuşmada, Hz. Peygamber'in mut'aya üç kez izin verdiğini, daha sonra da yasakladığını ifade etmektedir.¹¹²

104 Ögüt, Salim, "en-Nisa 24 Ayeti Hangi Konuyu Düzenlemektedir: Mut'a Nikâhını mı Yoksa Normal Nikâhı mı?", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2002, s. 50.

105 Dönmez, İbrahim Kâfi, Mut'a, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 174.

106 Bk. Cevâd Ali, V, 537.

107 Cevâd Ali, V, 537.

108 Buhârî, Nikâh, 31; Tirmizî, Nikâh, 29, Et'ime, 6; İbn Mâce, Nikâh, 44; Nesâî, Nikâh, 71, Sayd ve zebâih, 31.

109 Müslim, Nikâh, 18.

110 İbn Mâce, Nikâh, 44.

111 Schacht, J., Nikâh, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, IX, 260.

112 İbn Mâce, Nikâh, 44.

Şif âlimler ise neredeyse görüş birliğine varan çoğunlukla mut'anın Kur'an'a da dayanan bir uygulama olduğu ve yasaklanmadığı kanaatindedirler.¹¹³ Sayıları az da olsa Ehl-i sünnet bilginleri içinde de mut'anın yasaklanmadığını savunanlar olmuştur.

Mut'anın devam ettiği görüşünü savunanların delillerinden biri şu ayettir: “(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹¹⁴

Ayette geçen “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ” [Onlardan faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.] ifadesinde geçen “istimtâ”dan kastedilenin mutlak nikâh olduğunu savunan âlimlerin yanı sıra buradaki kasdın mut'a olduğunu söyleyen âlimler olmuştur. İbn Abbas ve tâbiîn âlimlerinden Mücâhid'e iki görüş de nispet edilir. Bazı âlimler, ayetin mut'aya delaletini kabul etmekle birlikte mensuh olduğunu savunurlar. Bazıları ise ayette geçen ifadenin mut'ayla ilgisi olmadığını söylerler.¹¹⁵

Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber, mut'aya savaş ortamında -belki de savaşta muhtemel taşkınlıkları kontrol altına almak için- birkaç kez izin vermiş; Veda haccında bu uygulama ile ilgili olumsuz ifadeler kullanmış; ancak bazı sahabîler uygulamanın kesin olarak kaldırıldığı kanaatini taşımadıkları için Hz. Ömer döneminde uzun seferlere çıkan orduların durumu göz önünde bulundurularak mut'a nikâhına izin verilmesi hususu gündeme gelmiştir. Bu sebeple mut'anın kesin olarak kaldırılıp kaldırılmadığı hususunda bazı sahabîler arasında görüş ayrılığı ortaya çıktı. Hz. Ömer, konu hakkında bilgi sahibi olduğu için gerekli uyarıları yapmış ve mut'anın devam ettiğini savunanlardan Hz. Peygamber'in mut'ayı yasakladıktan sonra serbest bıraktığına dair dört şahit getirmelerini, aksi takdirde evli olup mut'a yapmanı recmedeceğini söylemiştir.¹¹⁶

D- Nikâh Olarak Zikredilen Cahiliyedeki Bazı Zina Çeşitleri

Kaynaklarımızda Cahiliye nikâhları arasında zikredilen ancak İslam'a göre zina olarak değerlendirilen bazı nikâh çeşitleri de mevcuttur.

1. Evli kadının asil bir erkekten çocuk doğurması: İstibdâ (الاستبضاع)

Cahiliye nikâhları arasında zikredilen nikâhlardan biri istibdâ nikâhidir. İstibdâ nikâhı, aybaşı hâlindeki kadının temizlendikten sonra, kocası tarafından asil olduğu

113 Ögüt, s. 55.

114 Nisâ, 4/24.

115 Bk. Ögüt, s. 53-55.

116 İbn Mâce, Nikâh, 44.

kabul edilen bir erkeğe gönderilerek ondan çocuğu olmasını sağlaması şeklinde uygulanırdı. Kadın, hamile kalıncaya kadar o erkekle beraber olur; hamile kaldıktan sonra kocasının yanına dönerdi. Bu beraberlikten doğan çocuk ise kocanın olurdu.¹¹⁷ Benzer şekilde bazı cariyelerin sahipleri, güçlü ve soylu adamlarla beraber olmalarını sağlayarak onlardan çocuk sahibi olmalarını sağlamaya çalışırlardı.¹¹⁸

2. Gizli dost tutma: Hidn (الخدن)

Cahiliye nikâhı olarak zikredilen nikâhlardan biri hidn nikâhıdır.¹¹⁹ Hidn, erkeğin bir kadını gizli dost tutmasıdır. Kur'an'da bu şekilde bir beraberlikten söz edilmektedir.¹²⁰ Ayette, hür kadınların bu yolla erkeklerle beraber olmaları, gayrimeşru ilan edilmektedir. Bir başka ayette ise aynı beraberlik cariyeler için de yasaklanmıştır.¹²¹

Yasaklanan bu beraberliğin, yaygın olmadığını, özellikle hür ve asil kadınların bu tür beraberliklerden kaçındıklarını unutmamak gerekir. İslam, toplum tarafından onaylanmamış, meşru olmayan kadınla erkeğin her türlü beraberliğini yasakladığı gibi, toplumu ifsat eden bu beraberlik şeklini de yasaklamıştır.

3. Eş değiştirme: Bedel (البدل)

Cahiliye döneminde, iki erkeğin eşlerini değiştirmeleri şeklinde uygulanan bedel nikâhından da söz edilir. Bu evlilikte kadınlar birbirlerinin bedeli sayıldığı için ayrıca mehir verilmezdi.¹²² Ancak değiştirmede biri diğerine aldığı kadının üzerine ayrıca para verebilirdi.¹²³

4. On kişiden az sayıda erkeğin bir kadınla beraberliği (زواج الرهط)

Hz. Âişe'den nakledilen rivayete göre ondan az kişi bir kadınla beraber olurlar. Kadın hamile kalıp çocuğunu doğurduktan sonra beraber olduğu adamlara haber gönderecek onları çağırır ve çocuğunu onlardan birisine nispet ederdi. Böylece o kişi çocuğun babası kabul edilir, kişi de bu durumdan kaçınmazdı.¹²⁴

117 Buhârî, Nikâh, 36.

118 İbn Hacer, IX, 185; Cevâd Ali, V, 539.

119 Cevâd Ali, V, 545.

120 "Namuslu, zinaya girmemiş ve gizli dostlar edinmemiş insanlar hâlinde yaşamanız şartıyla, müminlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önceki Ehl-i kitaptan hür ve iffetli kadınlar da, mehirlerini verip nikâhladığınızda size helâldir." (Mâide, 5/5).

121 "Sizden kimin, hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mümin genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde sahiplerinin izniyle onlarla evlenen, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Nisâ, 4/25).

122 (Günaltay) Mehmed Şemseddin, 90; Cevâd Ali, V, 537.

123 İbn Hacer el-Askalânî (852/1449), *Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts., IX, 184.

124 Buhârî, Nikâh, 36; İbn Hacer, IX, 185; XII, 33; Cevâd Ali, V, 539.

5. Çok sayıda erkekle beraberlik: Biğâ (البغاء- زواج صواحبات الرايات)

Cahiliye döneminde bazı kadınların, kendileriyle beraber olmak isteyen erkekleri, evlerinin kapılarına diktikleri bir bayrakla kabul ettikleri, bu kadınların beraber oldukları erkeklerin birisinden hamile kaldıkları zaman bir kâif çağırarak çocuğun babasını tespit etmesini istedikleri, kâifin verdiği karara göre çocuğun nesebini tespit ettikleri rivayet edilir.¹²⁵

Biğâ nikâhı denilen bu tür beraberliklerin toplum tarafından olağan bir evlilik gibi değerlendirilemeyeceği açıktır. Nitekim Kur'an'da "biğâ" kelimesi "zina ve fuhuş" anlamında kullanılmıştır.¹²⁶ Öyle anlaşılıyor ki Cahiliye döneminde bazı kişiler sahip oldukları cariyeleri satarak cinsel anlamda istismar ediyorlardı.¹²⁷

E. Cahiliyede Yasak Olup Serbest Bırakılan Nikâh Uygulaması: Üvey Evladın Eşiyle Nikâh

Cahiliye Arapları, evlat edindikleri kişilerle kendi aralarındaki hukukî ilişkiyi öz çocuklarıyla olduğu gibi telakki ederlerdi. Bu sebeple onların eşlerini de öz çocuklarının eşleri gibi görürlerdi.¹²⁸

Makt nikâhı ile üvey evladın eşiyle nikâh uygulamaları arasında Arapların akrabalık algısı bakımından önemli bir çelişki olduğunu söylemek gerekir. Babasının hanımıyla evlenmekte mahzur görmeyen Arap, aralarında kan bağı olmamasına rağmen evlatlığının eşini kendisine haram kabul etmektedir. Üvey evladın aileden sayılmasının, çeşitli akitlerle ortaya çıkan sosyal akrabalığın zaman zaman kan bağıyla akrabalığın da önüne geçebildiğini göstermektedir.

Üvey evlatlarla ilgili bu uygulama, Hz. Peygamber'in Yüce Allah'ın emriyle evlatlığı Zeyd b. Hârîse'nin boşadığı eşi Zeyneb bt. Cahş ile evlenmesiyle ortadan kaldırılmıştır.¹²⁹

125 İbn Hacer, IX, 185; Cevâd Ali, V, 540.

126 "Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." (Nûr, 24/33)

127 Cevâd Ali, V, 540.

128 İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Kesîr ed-Dımaşkî (774/1373), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed, Muhammed es-Seyyid Reşâd, Muhammed Fadl el-Acmâvî, Al, Ahmed Abdülbâki, Hasan Abbas Kutub), Müessesetü Kurtuba-Mektebetü Evlâd eş-Şeyh li-Türâs, Kahire 1421/2000, XI, 173-174; Cevâd Ali, V, 529.

129 "Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, "Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın." diyordun. İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha layıktı. Zeyd eşinden

Sonuç

İslam, Cahiliye döneminde mevcut olan nikâhla ilgili müspet uygulamaları devam ettirmiş; ancak zulüm ve haksızlıklara sebebiyet veren uygulamalara son vermiştir. Cahiliyede mevcut olup Hz. Peygamber döneminde kaldırılan nikâh çeşitlerine baktığımızda bu tür evlilik şekillerinin kaldırılmasıyla önemli toplumsal dönüşümlerin hedeflendiği gözlemlenmektedir.

Arap toplumunda tahakküme dayanan, kadının ve akrabalarının itibarının zedelenmesine sebep olan nikâh çeşitleri yasaklanmıştır. Bunların bir kısmı esasen zina idi ve Arapların tamamı tarafından kabul edilmiyordu. Çünkü yasaklanan nikâhlar bütün kabileler arasında mevcut değildi. Varlığına işaret edilen uygulamaların yaygınlığı bölgelere ve kabilelere göre farklılık arz etmekteydi.

Cahiliye Araplarında kadının sosyal konumuna bağlı olmak üzere evlilik sebebiyle çeşitli mağduriyetlere maruz kaldığı malumdur. Yukarıda zikredilen üvey anneyle nikâh, takas nikâhı ve kişinin iki kız kardeşi aynı zamanda nikâhı altında bulundurması şeklindeki evlilik uygulamalarının hepsinde ortaya çıkan ihtilaflarda kadınların mağdur olduğu muhakkaktır. Bunların yasaklanmasıyla kadınların mağduriyeti ortadan kaldırılmıştır.

İslam'ın nikâhla ilgili meydana getirdiği en önemli düzenlemelerden biri, Arap kabileleri arasındaki çelişkilerin giderilerek standart bir uygulama oluşturulmasıdır. Nikâhla ilgili ilkeler, evlenecek olan erkek ve kadına adalet ve hakkaniyet ölçüleri çerçevesinde sorumluluklar ve haklar getirerek mutlu bir ailenin temelini atılmasına imkân vermiştir.

yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.” (Ahzâb, 33/37).